

"והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ד' עמנו והטבנו לדך"

הקדמה

אחרי תאור המסע הראשון מהר סיני (במדבר י, יא-כח) מופיעה פרשה קצרה בת ארבעה פסוקים בלבד, וכך נאמר בה:

כט. "ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה: נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אתו אתן לכם. לכה אתנו והטבנו לדך, כי ד' דבר טוב על ישראל.

ל. ויאמר אליו: לא אלך, כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך.

לא. ויאמר: אל נא תעזב אתנו, כי על כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים.

לב. והיה כי תלך עמנו, והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ד' עמנו והטבנו לדך".

בהסבר שלושת הפסוקים הראשונים עסק המאמר הקודם.

על הפסוק האחרון כתב רש"י: "והיה הטוב ההוא וגו' - מה טובה הטיבו לו? אמרו: כשהיו ישראל מחלקין את הארץ, היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה, והניחוהו מלחלוק. אמרו: מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו. ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו, ליונדב בן רכב, שנאמר: 'ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים' וגו' (שופטים א, טז)".

עולה מרש"י שמשה הבטיח ליתרו את דושנה של יריחו, ויתרו הסכים והצטרף לישראל, וקיבל את דושנה של יריחו עד לבנין בית המקדש.

מקור דברי רש"י הוא בספרי כאן בפרשת בהעלותך (פיסקא פא)¹.

א. שאלות על הסבר רש"י

יש לשאול על דברי רש"י אלו ארבע שאלות:

1. הוכחת רש"י אינה מובנת: הרי הפסוק "ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים" נאמר בתחילת ספר שופטים, ושם מדובר על התקופה שאחרי מות יהושע (שופטים א, א), ומשם משמע שבני יתרו עזבו את יריחו **מיד אחרי מות**

¹ כך נאמר שם: "והיה כי תלך עמנו [וגו'] וכי מה טובה הטיבו לו? אמרו: כשהיו ישראל מחלקים את הארץ, הניחו דושנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה. אמרו: כל מי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטול דושנה של יריחו. נתנוהו ליונדב בן רכב חלק בראש, והיו אוכלים אותו ארבע מאות שנה וארבעים שנה, שנאמר: 'ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל ממצרים' (מלכים א ו, א), צא מהם ארבעים שנה הלכו במדבר, נמצא אוכלים אותו ארבעים שנה וארבע מאות שנה. וכיון ששרתה שכינה בחלקו של בנימין באו בני בנימין ליטול חלקם, באו ופינו אותו מפניהם, שנאמר: 'ובני קיני חותן משה' וגו' (שופטים א, טז)".

יהושע, וכיצד הוכיח רש"י משם שבני יתרו היו ביריחו **עד שנבנה בית המקדש**?
 כעבור כארבע מאות שנה²!

2. בפסוק שם כלל לא נזכר יונדב בן רכב!

3. יונדב בן רכב, שמופיע ברש"י כאיש שקיבל את דושנה של יריחו בעת כניסת בני ישראל לארץ בימי יהושע, נזכר בספר מלכים (ב י, טו) בתקופת יהוא מלך ישראל, שחי אחרי בנין בית המקדש יותר ממאה שנים³, שהן למעלה מחמש מאות שנה אחרי מות יהושע! וכן הוא נזכר בספר ירמיהו (פרק ל"ה) סמוך לחורבן בית המקדש, כאבי משפחת הרכבים. ועוד שהוא לא נזכר שם כלל בקשר לבני יתרו!
 4. מהיכן למדו חז"ל את הקשר בין דושנה של יריחו לבית המקדש? היכן רמוז בית המקדש?

ב. כיצד הוכיח רש"י שבני יתרו היו ביריחו עד שנבנה בית המקדש?

את השאלה הראשונה, שהוכחת הספרי מהפסוק בספר שופטים אינה מובנת, שאל ה"זית רענן" על הילקוט שמעוני בפרשתנו (רמז תשכ"ו)⁴: "קשה: הא מקרא זה נאמר אחרי מות יהושע מיד, והיאך מייתי ראיה שישבו שם עד שנבנה בית המקדש?"

וענה: "לכן נראה לי דקאי אדלעיל, להביא ראיה שישבו ביריחו. מדכתיב שעלו מעיר התמרים, דהיינו יריחו, ללמוד תורה אצל עתניאל בן קנז, כמו שכתב רש"י שם, אם כן משמע ששיבתן היה שם".

כלומר: אכן חז"ל לא הביאו ראיה מהפסוק בספר שופטים שבני יתרו ישבו ביריחו עד בנין בית המקדש, אלא רק שבני יתרו ישבו שם בזמן מסוים.
 יש לציין שמדברי רש"י אצלנו משמע במפורש שכל ההוכחה מהפסוק בספר שופטים היא רק שנתנו את דושנה של יריחו לבני יתרו, ולא שבני יתרו ישבו שם עד בנין בית המקדש, שכן רש"י אצלנו כתב: "ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו,

² עיין בהערה קודמת ועיין רש"י בשופטים יא, כו, בשם ה"סדר עולם" (פרק י"ב) שיהושע הנהיג את ישראל כ"ח שנה.

³ עיין מלכים א יא, מב; יד, כא; טו, א-ב; טו, ט-י; כב, מב; מלכים ב ח, טו; שם, כה-כו.

⁴ לבעל ה"מגן אברהם" על השולחן ערוך אורח חיים. יש לציין שדבריו לא הובאו ב"זית רענן" המקוצר, הנדפס בשולי הילקוט שמעוני במהדורות הרגילות, אבל הובאו דבריו בפירוש "זרע אברהם" על הספרי בהעלתך (פא).

ליונדב בן רכב, שנאמר: 'ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים' וגו' (שופטים א, טז)⁵!

אלא שעדיין קשה, שגם אם הספרי לא התכוון להוכיח מפסוק זה שבני יתרו ישבו שם עד בנין בית המקדש, אלא רק שהם ישבו שם בזמן מסוים, עדיין קשה, שהרי סוף סוף הפסוק אומר שהם **עזבו** את יריחו מיד אחרי מות יהושע! על כך יש לענות על פי מה שכתב רש"י בספר שופטים (א, טז): "מעיר התמרים - היא יריחו, שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש, ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה, כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הבחירה. ונתנו לבני יתרו ארבע מאות ארבעים שנה. **והתלמידים שבהם הניחוה**, והלכו אצל עתניאל בן קנז, הוא יעבץ, במדבר יהודה אשר בנגב ערד, ללמוד תורה". אם כן לפי רש"י לא כל בני יתרו עזבו את יריחו מיד אחרי מות יהושע, אלא רק התלמידים שבהם, אבל השאר נשארו שם! יש לציין שאף על פי שלפי רש"י לא קשה מהפסוק בספר שופטים על דברי הספרי, מכל מקום עדיין לא מצאנו מקור לדברי הספרי שבני קיני קיבלו את דושנה של יריחו עד שנבנה בית המקדש! עוד כתב רש"י שם: "וישב את העם - עם התלמידים היושבים לפניו. הוא בקש מאת הקדוש ברוך הוא שיזמין לו תלמידים הגונים, שנאמר: 'ויקרא יעבץ לאלקים' וגו' (דהי"א ד, י), וזימן לו החסידים הללו".

ג. מנין למדו חז"ל שיונדב בן רכב היה מבני יתרו?

על השאלה שיונדב בן רכב שמופיע ברש"י כאיש שקיבל את דושנה של יריחו בעת כניסת בני ישראל לארץ בימי יהושע, נזכר בספר מלכים (ב י, טו) כחמש מאות שנים אחרי מות יהושע וכמאה שנים אחרי בנין בית המקדש, ועוד שהוא לא נזכר שם כלל בקשר לבני יתרו, יש לענות על פי מה שכתב הרד"ק בספר שופטים (א, טז): "ועוד דרשו בו כי מה שאמר 'עלו מעיר התמרים' שהניחו אותו מעצמם, שהלכו ללמוד תורה במדבר יהודה עם עתניאל בן קנז, הוא יעבץ, כמו שכתוב בדברי הימים: 'ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגו'', המה **הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב'** (דהי"א ב, נה)".

אם כן בפסוק בספר דברי הימים מפורש שהקנים, שחז"ל זיהו אותם עם הקיני חתן משה, הם משפחת בית רכב! אבל עדיין קשה ששם לא נזכר יונדב בן רכב!

⁵ ולא כמו שכתוב בספרי: "וכיון ששרתה שכינה בחלקו של בנימין באו בני בנימין ליטול חלקם, באו ופינו אותו מפניהם, שנאמר: 'ובני קיני חותן משה' וגו' (שופטים א, טז)". ואפשר שהוא גרס בספרי אחרת מהגירסא שלפנינו, ולפיו הדברים מפורשים בספרי.

כתב הנצי"ב בפירושו "עמק הנציב" לספרי שכיון שיונדב היה צדיק, ואבי משפחת הרכבים בזמן ירמיהו, תלו בו את בני יתרו כבר מהכניסה לארץ.⁶

ד. מנין למדו חז"ל שדושנה של יריחו היה כנגד בית המקדש?

על השאלה מהיכן למדו חז"ל את הקשר בין דושנה של יריחו לבית המקדש נראה לענות שישוד דברי הספרי הוא במה שכתוב בספרי זוטא כאן: "והיה הטוב ההוא - 'הטוב' זה בית המקדש, שנאמר: 'ההר הטוב הזה והלבנון' (דברים ג, כה)".

דהיינו חז"ל הבינו שכיון שבפסוקים אלו נזכר השרש טוב **חמש פעמים**,⁷ אין הכוונה רק לארץ ישראל שנקראת "הארץ הטובה" (דברים ג, כה), אלא לטוב מיוחד על גבי טובה של ארץ ישראל, ומהו? מקום המקדש! כשם שבפסוק שם נאמר: "אעברה נא ואראה את **הארץ הטובה** אשר בעבר הירדן, **ההר הטוב** הזה והלבנון" (דברים ג, כה), שהטוב הוא בית המקדש,⁸ כך גם אצלנו. וכיון שלא שייך שבני יתרו יקבלו את בית המקדש, ומצאנו שהם קבלו את יריחו, הסבירו חז"ל שהם קיבלו את דושנה של יריחו שניתן לאחר מכן לשבט בנימין תמורת מקום בית המקדש.⁹

⁶ "עמק הנציב" לספרי בהעלותך פסקא כג דף רנ"ח ד"ה "נתנוהו ליונדב".

עוד כתב הנצי"ב שאולי צריך לגרוס: "נתנוהו לבני רכב", ולא: "לבני יונדב בן רכב".

ועיין בגירסת הגר"א שם שגרס: "נתנוהו לבני יתרו, שנאמר: 'ובני קיני חתן משה עלו מעיר התמרים'". כלומר: הוא מחק את המלים "יונדב בן רכב". וגם מהרד"ק נראה קצת שהוא לא גרס מלים אלו! יש להוסיף שאם גורסים "יונדב בן רכב" אולי יש ליישב שחז"ל ידעו שיונדב בן רכב הנזכר בימי יהוא נקרא על שם זקנו יונדב בן רכב שהיה בימי יהושע.

⁷ "ויאמר משה לחבב בן רעואל המדיני חתן משה: נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אתו אתן לכם, לכה אתנו **והטבנו** לך, כי ד' דבר **טוב** על ישראל" (כט)... "והיה כי תלך עמנו, והיה **הטוב** ההוא אשר **ייטיב** ד' עמנו, **והטבנו** לך" (לב).

⁸ אמנם בגמרא בברכות מח ע"ב פירשו ש"ההר הטוב" זו ירושלים, "והלבנון" זה בית המקדש, וכן אמרו במדרשים רבים (מכילתא בא פסחא טז; מכילתא דרשב"י יז, יד; ספרי במדבר קלד), וכן פירש רש"י שם בפרשת ואתחנן, אבל במדרשים אחרים אמרו ש"ההר הטוב" זה בית המקדש (בראשית רבה טז, ב; שמות רבה לה, א; תנחומא לך לך טו) וכן פירשו רש"י, רד"ק ומלבי"ם בהושע ג, ה.

⁹ אמנם לא הבאנו מקור לכך שבני קיני הנותרים (לפי רש"י כאן) ישבו שם עד בנין בית המקדש, ואז פינוהו. ואכן לשון הספרי היא: "אמרו...", שמשמעותו שחז"ל אמרו כן על סמך מסורת, ולא על סמך הוכחות. אלא שרציתי להביא רמז לעיקר הענין שדושנה של יריחו ניתן להם כנגד מקום המקדש.

סיכום

- א. רש"י כתב שבני ישראל נתנו לבני יתרו את דושנה של יריחו עד לבנין בית המקדש, והוכיח זאת מפסוק בספר שופטים.
- ב. המפרשים שאלו על רש"י שמהפסוק משמע שבני יתרו ישבו שם רק עד אחרי מות יהושע.
- ג. הסברנו את דברי רש"י על פי מה שכתב רש"י בספר שופטים, שרק התלמידים מבני יתרו עזבו את דושנה של יריחו אחרי מות יהושע, כדי ללמוד תורה אצל עתניאל בן קנז, אבל שאר בני יתרו נשארו בה עד לבנין בית המקדש.
- ד. חז"ל מצאו רמז שבני ישראל נתנו לבני יתרו את דושנה של יריחו, שהיה כנגד בית המקדש, מריבוי הופעת השורש "טוב" בפסוקים שלנו, שרומזים לבית המקדש שנקרא "טוב".

סיום

יהי רצון שנזכה בקרוב לבנין בית המקדש, ולכל הטובות הגדולות שהבטיח ד' לכל נביאינו.